

Fiataljaink munkáiból

ROTHWEIL RÓBERT

ERDÉSZPORTRÉK A BAKONYBÓL

A Mezőgazdasági Múzeum országos pályázatán 1984-ben első díjat nyert dolgozatának részlete.

Eszmélesem legelső ideje már kapcsolatban volt az erdővel. Nagypám ötven éven keresztül lakta erdészként a bakonyi erdőt; ott született és ott cseperedett fel édesapám is, aki szintén erdész lett.

Ahogy növekedtem, egyre jobban érdekelt az erdő, az erdőben élő növények, állatok, aztán maga a Bakony, a csodálatos táj, és népe, az ott élő emberek. Egyre többet gondoltam arra, hogy vajon milyen lehetett az élet énelőttem, milyen emberek éltek és hogyan. Egyre többet akartam megtudni szülőföldem régi arculatáról, történetéről, népéről. Ezért is határoztam el, hogy a Mezőgazdasági Múzeumi pályázat keretében felkeresek olyanokat, akik feltehetőleg a bakonyi erdőkről a legtöbbet tudnak, s megvallatom őket. Bizonyosan sokat tanulok majd tőlük.

Az első igazi erdész ember, akitől édesapámon kívül az erdő igaz szeretetét láthattam, tanulhattam, a nagypám volt. Amikor a pályázattal kapcsolatos elhatározásomat végre akartam hajtani, természetesen először. Nagyon nézett, amikor megkértem, hogy meséljen múltjáról, életéről, nehézségeiről, sikereiről. Leültem melléje a kis sámlira, mint valamikor kisgyermek koromban, s hallgattam a lassan, akadozva induló, nehezen megnyíló vallomását. Rothweil Miklós nyugdíjas erdész, a középmagas, inkább alacsony, vékony, szívós ember, az apai nagypám mesélni kezdett:

Anyai nagypám, *Firtl Lipót* erdőőr volt a veszprémi püspökségnél Farkasgyepűn, 1875-től 1915-ig. A németbányai erdészházban laktak. Édesapám *Vértessomlón* született. Fehérváron gimnáziumot végzett, utána elvégezte az erdészeti iskolát *Tatán*. A tatai uradalomban dolgozott *gr. Eszterházy Jánosnál*, mint erdész. 1902-ben pagonyerdész lett *Iharkúton*. 1922-ben Somhegypusztára került, ott dolgozott haláláig, 1936-ig, mint pagonyerdész. *Iharkút* tartozott hozzá, Somhegypuszta és *Gerencepuszta*, kb 7—8000 ha-nyi terület. A keze alatt dolgozott hét erdész. Én 1912-ben születtem Németbányán. Faluhelyen a gyerekek idejük nagy részét a szabadban töltötték, a szülők nem nagyon értek rá velük törődni. Mi is többnyire az erdőt jártuk, madárfészkeket kerestünk, télen szánkóztunk, csúszkáltunk, estére értünk haza. Legnagyobb élményünk az volt, mikor apánk kivitt minket szalonkalesre vagy szarvasbögést hallgatni. Az uradalom biztosított számára fogatot, avval gyakran elmentünk kocsikázni. Elemi iskolába *Iharkúton*, majd Somhegypusztán jártam. A polgárit *Zircen* és *Veszprémben* végeztem, majd Pápára irattak gimnáziumba. 1930-ban egy évre édesapám mellé kerülttem gyakornoknak. 1931-ben elmentem egy évre *Esztergomba* erdő- és vadőri iskolába, utána újra Somhegyre kerültem.

A munkások a környező falvakból jöttek, örült mindenki, ha kapott munkát. A munkahelyre gyalog jártak, föl a Kék-hegyre, Som-hegyre, még hajnalban, viharlámpával. Naponta harminc kilométert is gyalogoltak. A Somhegyi állomány főleg bükkös, volt egy 300 holdas lucfenyves is, de az a har-

mincas években kipusztult, egyidőben a zabolai fenyvessel. Kb. 70 éves lehetett, valószínűleg a gyökérrontó tapló és a betűző szű károsítása miatt ment tönkre. Kisszépalmán volt egy csemetekert, onnan kaptuk a csemetét. A fenyves helyét tölgyvel erdősítettük be. Hetente vagy kéthetente vette át a pagonyerdész a kitermelt faanyagot. Két favágó 10—12 méter fát tudott letermelni. Fűrészre ment a legszebb faanyag, volt még talpfarönk is, de a legtöbb tűzifa volt. Jöttek Zalából talpfafaragók, akik itt laktak egész télen, csak egyszer-kétszer mentek haza a családjukhoz. Kisvasúti talpfát is faragtak. Nem volt a fa így összegyűjtve, mint manapság, minden darabhoz külön oda kellett menni átvételkor. A kisebb rönköket kézzel emelték a kocsira, a nagyobbakat felhajtófán gurították. Akkor még nem volt ennyi vadkár, pedig nem etettek ennyit, mint most. Talán azért, mert a földeken egyénileg gazdálkodtak, kis parcellákon és érdekükben állt azt őrizni. Vadkárt akkor nem fizettek. A személyzet (erdészek, erdőőrök) csak a mezőgazdasági területeken vadászhatott, és a mezőgazdasági terület szélétől legfeljebb 500—1000 méterig. Főleg disznót lőttek, nyár elején, amikor érett a gabona, és kukoricaéréskor. Egy-egy selejt őzet is elejthettek. A vadhús legtöbbször Devecserbe ment, a grófi konyhára.

1938-ban elhelyeztek Fenyőfőre, akkor kaptam meg az erdőőri kinevezést. Az ősfenyves egy része — kb. 500 ha — volt a területem. 40—50 cm-es átmérőjű törzseket is vágunk ki, erdeifenyőn kívül szinte nem is volt ott más fafaj. Erdeifenyővel is újítottunk fel, a csemetét Pápateszéről és Kisszépalmáról kaptuk. A fizetés főleg természetbeni volt — egyik évben téli, másik évben nyári ruha, amiért Pápára kellett bemenni, a szabósághoz. Évenként egy pár bakancs, 20 úrméter illetményfa, 20 q széna, 2—5 hold szántó, legelő, pásztorpénz (havi 10 pengő, mert a pásztort az erdésznek kellett fizetnie). Pénzben kaptunk még negyedévenként 30 pengőt. Az orvosi ellátás és a gyógyszer az uradalmi orvosnál ingyen volt. Az erdészeket szabad tüzelés illette meg, tehát saját céljaikra bármennyi fát behozhattak, így a fizetesként kapott fát eladhatták. Háziállatokat is tartottunk, főleg ökröt, annak jó ára volt. Teszéken, Csóton, Tamásiban nem lovasfogat volt, hanem ökrösfogat. Másfél, kétéves korukban vittük az ökröket a teszéri vagy a zirci vásárra eladni, minden évben 2—3 darabot. Volt még két fejőstehenünk, disznót hizlaltunk a magunk részére, azonkívül tyúkot, kacsat, libát neveltünk. Az illetményföldön gabonafélét, burgonyát termesztettünk, a földet felesben műveltettük meg. Gabonát is tudtunk eladni.

Védelmi szolgálatot is teljesítettem a kerületben — ebbe beletartozott a lopás megelőzése, vadfigyelés, legeltetés ellenőrzése, tüzelhárítás. Nem lehetett még egy darab fát sem elvinni engedély nélkül az erdőről, ezt szigorúan vették, de inkább csak azért, hogy ne lármazzanak az erdőn. Nem volt még annyi ráérő ember, turista mint most. A falusi asszonyok szoktak fát vinni engedély nélkül az erdőről, ledobattuk velük a fát, és elzavartuk őket. Mi mást lehetett volna velük csinálni? Később úgyis megfigyelték, merre megyünk el és visszamentek érte. Nem is vettük annyira komolyan, hiszen rá voltak a tüzelőre szorulva, de hát ez volt az előírás.

A munkásokkal, ha emberségesen beszéltünk, megértettek és szót fogadtak. Könnyebb volt velük bánni, mint most, mert sok munkás volt, hamar került bárkinek a helyére három is. Az erdőőröknek nem sok írásbeli munkájuk volt. Fegyelmi abban az időben nem volt, ha valakit büntetni akartak, legfeljebb áttették más, rosszabb munkahelyre vagy nagy vétek esetén elbocsátották. Jutalom sem igen volt, bár egy időben kaptunk a grófnétól karácsonykor csomagot, amiben meleg zokni, esetleg ruhaféle volt.

Fenyőfőn volt egy 4—5 ha-os tiszta borókás, itt szedték a grófnak a borókabogyót, úgy, hogy aláterítették egy vásznat és megrázták a bokrot. A termés a vászonra potyogott. Ezt aztán belehordták egy 4×5 méteres gőzölőbe, ez tele lett borókabogyóval, amit elvittek később kifőzni. Ezt a borókást nem gondozta senki, így nem is volt ott ezen a cserjén és a sikárgyökéren kívül semmi. A sikárgyökeret itt szedették, és a vakok intézetébe szállították, ahol sűrölőkefét készítettek belőle.

1938—39-ben az Esztergomban megkezdett tanulmányaimat Királyhalmán befejeztem. 1939-ben nősültem meg. A konyhabútorhoz az anyagot a fűrésztelepen vettem, és egy fenyőfői asztalos készítette el, a szobabútort Győrből hozattuk Szentlászlóiig, onnan fogattal vittük haza. A bútorzat egyszerű volt, ruhásszekrény, ágyak, esetleg egy kombinált szekrényt lehetett még kapni. Az erdésznek olyan feleséget kellett választani, aki vállalta a pusztai életet, az egyedüllétet, értett az állatokhoz. Munkalehetőség nem volt más számára, csak otthon gondozni az állatokat, a gyerekekkel kellett törődnie. Orvoshoz nehéz volt eljutni, be kellett a beteget vinni a faluba, vagy kihozni az orvost, ehhez először fuvarost kellett találni, ez főleg sürgős eseteknél volt nehéz.

Parancsra minden nap be kellett menni az erdőgondnokhoz a bentlakóknak, a kintlakóknak pedig hetente, szombaton. Itt megkapták, mi a feladatuk a következő alkalomig. A parancsosztás megvolt délelőtt, utána elmentünk a csárdába megebédelni, utána kugliztunk, kártyáztunk, este aztán mindenki hazament, ki énekelve, ki tántorogva. A búcsú nagyobb ünnep volt, mint a karácsony vagy a húsvét. Délelőtt nagy sütés-főzés volt, aztán ment a tánc déltől másnap reggelig, erre az időre elfelejtettük minden gondunkat. Szilveszterkor is tartottunk egy kis évbúcsúztatót, más szórakozása az erdésznek ebben az időben nem volt.

1942-ben született az idősebb fiam, *Miklós*. Még ebben az évben átvettem a fenyőfői fűrészüzem vezetését. Ez kb. 2 ha-on terült el. Volt egy fűrészcsarnok és egy gépház. Egy függőleges keretfűrészünk volt, amelyet hulladékfával, fűrészporral fűtött gőzgép hajtott. Egy méter átmérőjű rönköt is be lehetett fogni vele. Egész évben üzemelt, egy hónap kivételével, amikor a javítást, karbantartást végezték el rajta. Egy vizsgázott gépész működtette, és egy fűtő. A fűrész egy műszakban dolgozott; hajnali ötkor bekapcsolt az áramfejlesztő, fél hétkor megszólaltatott egy dudát, amelyet az egész falu hallott, és a munkások elindultak a fűrészüzembe, mert hétkor kezdődött a munkaidő és tartott este hatig. Közben volt egy óra ebédszünet.

15—20 ember dolgozott itt, így Fenyőfő el volt látva munkással. Az erdőre keltek a fatermelők, fuvarosok, a telepre munkások, az asszonyok, gyerekek erdősíteni jártak. Akkoriban csak magánfuvarosok voltak, az erdőgondnokságnak csupán egy fogata volt, amivel az erdőgondnok közlekedett. A fűrésztelepen 25—30 m³ fát vágunk fel egy nap; deszkát, pallót bükkből, főleg 40—50 mm-es pallót; fenyőből tetőlécet. Kőrist is dolgoztunk fel. Minden héten kaptak a munkások fizetést. Sok munkám volt itt, jöttek a vevők, általában nagyobb magán-fakereskedők, rengeteget kellett velük alkudozni, vitatkozni, hogy ez az anyag első osztályú vagy másodosztályú. Ment külföldre is gőzölt bükk, a skandináv államokba, hajóépítéshez. Nekik volt Magyarországon egy megbízottjuk. Sokszor voltak nehéz viták, néha el is ment az illető, de 2—3 nap múlva csak visszajött, aztán megegyeztünk. Itt, Fenyőfőn született 1944-ben a lányom, *Katalin* és 1947-ben a fiam, *Győző*. Sajnáltam otthagyni az üzemet 11 év után, hiszen ott kezdtem lényegében a pályámat. Sajnos mégis el kellett mennem, mert 1948-ban megszűnt a fűrészüzem.

A háború után először minden megyében volt erdőigazgatóság, és sűrűn volt átszervezés. Többszöri beosztás változtatás után Pálhálásra kerültem 1953-ban. Ez a kerület akkor 800 ha volt, a Som-hegytetőn volt a határ, le a Szilas-árokig. Később megkaptam a csókási részt is, így már közel 1500 ha lett a terület. Két csemetekert mindig volt, később csináltunk egy karácsonyfa-telepet is Alsómajorban. A csemetekertekben főleg kocsánytalan tölgyet és lucfenyőt termeltünk, kaptunk még csemetét Szarvaskútról és a Pintér-hegyről is. Az egyik csemetekert a ház mellett még a háború előtt is létezett, gyümölcsfákat telepítettek.

A borzaváriak szenet is égettek. A szénégetők megkaptak egy területet, általában 2—3 hektárt, ott maguk végezték el a tisztítást vagy a gyéritést. A faanyag árát be kellett fizetni. A fa mennyiségét a kész boksa kerülete alapján állapították meg. Így értékesítették a kevésbé keresett ágfát. Háború után már az erdészet adta el a szenetet, a munkások súly után kapták a munkabért. Elég jó kereset volt ez régen is, mert a szívógázos motorokhoz rengeteg faszenet használtak fel. Pápateszér és Fenyőfő között volt 6—7 vízimalom, oda hordtuk mi is a lisztet örölni Fenyőfőről. Ezeket száraz időben ilyen szívógázos motorok hajtották. Vasalókba is ezt használták. Minden szenesnek megvolt a saját fuvarosa, aki hetekig járta az országot, mire a faszenet eladta. Sajnos, az öregek már kihaltak, a fiatalok meg már nem vállalják ezt a nehéz, piszkos munkát.

Pálháláson 2—3000 m³-t termeltünk le egy évben, októbertől májusig. Mikor gépesítve lett a termelés, muszáj volt nyáron is dolgozni, a gépek nem állhattak le. Nyolc pár lóval és két teherautóval szállítottunk. A tő mellől vitték a közbenső rakodóra fogatokkal a faanyagot, onnan tehergépkocsival Zirc-re. Idegen fuvarosok is voltak az üzemi fogatokon kívül, Borzavárról, Porváról, Somhegyről, Zircről. Még a háború előtt a gróf eladott egy erdőrészletet letermelésre a *Milch* cégnek. A cég fizette az embereket, ő szállította és adta el a faanyagot, ezért egy bizonyos összeget fizetett a grófnak, *Esterházy Tamásnak*. Ez a cég építtette a kisvasutat is. A vasúti kocsikat ló, majd gőzgép húzta. Ilyen volt Pálhálástól Zircig, kb. 15 km hosszú és a Vörös János-sédtől Franciavágásig, kb. 25 km hosszú. Ez kétszer fordult naponta, 4—5 kocsival. Egy kocsira annyi fa fért fel, mint most egy ZIL-re. Ezenkívül volt 40—50 lovasfogat, ezek is kétszer fordultak Pálhálás és Zirc között. A nagyobb rönköket ún. póre kocsival, póre szánkóval vitték. Mikor a cég elment innen, Esterházy Tamás gróf megvette ezt a kisvasutat, ami sajnos, a háború alatt tönkrement.

Az utakra régen nagyobb gondot fordítottak. Egy időben ki volt nevezve egy útkaparó, aki eső után végigment az utakon a vizet leengedni. Később alkalmi munkások csinálták ezt. Nem lehetett ilyen padkákat hagyni, ahogy most kinéznek. Le kellett a fűvet kaszálni, az árkot kitakarítani, ez is az útkaparó feladata volt. Nem járt erre ennyi kiránduló sem, aki a szemetet ott dobja el, ahol éri. A forrásokat is gyakran tisztították, most már azokat sem gondolzza senki, pedig sok van errefelé. A Baglya-kút, Hárs-kút, Sövény-kút egész évben folyik, sohasem szárad ki, de sok az időszakos forrás is. A legbövizűbb a Baglya-kút, amit most elneveztek Néma-kútnak, pedig a Baglya-kúti lapos is róla kapta a nevét. Amit most Tüskéslaposnak neveznek, az tulajdonképpen a Gernye, a régi térképeken még úgy szerepel. A Tüskéslapos itt lent, a Franciahalmoknál volt. A Franciahalmok és a Sáncok onnan kapták nevüket, hogy a napóleoni háborúban lövészárkok voltak ott. Sajnos, ezek az elnevezések lassan feledésbe merülnek.

1973-ban elmentem nyugdíjba, de még most is visszajárok az erdőbe, a régi kerületembe dolgozni. Visszahúz az erdő, nem ereszt, de nem is bánom!